

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ КОНТРОЛЮ В КРЕДИТНИХ УСТАНОВАХ

Бабіч І.І.

к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту Луцького НТУ

Бродська І.І.

к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту Луцького НТУ

Одним із найбільш важливих показників стабільності економічної ситуації в країні є наявність розвинутого ринку фінансових послуг.

В умовах сьогоденної політичної, економічної та фінансової криз в Україні одним із головних завдань є перегляд системи організації діяльності всіх учасників фінансового ринку. Банківська система держави – це ключовий фінансовий посередник, тому її реорганізації приділяють найбільшу увагу. Не можна, однак, забувати про підтримку небанківських фінансових посередників, особливо установ кредитної кооперації – кредитних спілок, що володіють внутрішніми інвестиційними ресурсами, які потрібно зберегти і використовувати для розвитку економіки. Слід зазначити, що в основі ідеї кредитних спілок лежать кооперативні ідеї Фрідріха Райффайзена та Германа Шульце-Делича, які передбачають взаємодопомогу, відповідальність, спільне управління та які в листопаді 2016 року були включені в список Всесвітньої культурної спадщини людства UNESCO. [1]

Державні органи упродовж останніх десятиліть діяльність кредитних спілок ставили майже на один рівень із ломбардними установами, не брали до уваги, що кредитні спілки – це кооперативні установи, не розглядали ті законопроекти, що пропонували кредитні спілки для покращення їхньої діяльності та законодавчої стабільності.

Сьогодні розвиток діяльності кредитних спілок відбувається в умовах фінансової нестабільності, недосконалості законодавства, зниження платоспроможності та довіри населення до фінансово-кредитних установ, що потребує істотного вдосконалення їхнього функціонування на ринку фінансових послуг. Незважаючи на багаторічний досвід діяльності кредитних спілок, як і інших небанківських фінансових установ в Україні, механізм регулювання, моніторингу і контролю їх діяльності є досить недосконалим.

Необхідною умовою функціонування та розвитку будь-якого економічного суб'єкта є контроль, як функція управління, завданням якого є виявлення недоліків підконтрольного об'єкта та коригування його діяльності.

Вдосконалення організації зовнішнього та внутрішнього контролю та його методичного забезпечення з урахуванням запитів управління, членів спілки, державних регуляторних органів, а також суспільства є актуальним як щодо окремої кредитної спілки, так і системи кредитної кооперації в Україні.

Накопичено значний досвід науково-теоретичного обґрунтування та практики діяльності кредитних спілок, але оцінка ефективності контролю в кредитних установах, враховуючи їх галузеві особливості, досліджені і висвітлені недостатньо. Наукові дослідження питань функціонування контролю

в кредитних спілках присвячені праці сучасних вчених: В. І. Бачинського, О. Л. Біляченко, С. В. Войцехівського, В. В. Гончаренка, Б. А. Дадашева, С. О. Левицької, В. С. Мохняка, А. В. Хомутенко, М. Б. Чижевської та інших. Здійснюється наукове обґрунтування організаційних підходів щодо реалізації зовнішнього та внутрішнього контролю діяльності кредитних спілок, методичного забезпечення контролю найважливіших її складових. Однак наявність проблем фінансового характеру у діяльності кредитних спілок та водночас сучасне реформування як економічних, так і суспільних відносин в Україні зумовлює актуальність оцінки ефективності функціонування діючих систем контролю.

Головною метою діяльності кредитної спілки є забезпечення фінансового і соціального захисту своїх членів шляхом залучення їхніх особистих заощаджень для взаємного кредитування, фінансової підтримки підприємницьких ініціатив і надання інших фінансових послуг, що здійснюються на засадах рівноправності їх членів.

Відповідно до Закону України «Про кредитні спілки» кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки [2]. Визначення терміну «кредитна спілка» у Законі відповідає економічній характеристиці окремого суб'єкта явища «кредитної кооперації».

Але багато положень цього Закону є застарілими, такими, що не відповідають сучасним вимогам, адже він набув чинності ще в січні 2002 року. Чинне законодавство неналежно захищає права членів кредитних спілок, тому потребує вдосконалення в частині контролю за діяльністю спілок.

Діяльність кредитних спілок в Україні регулює Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі - Нацкомфінпослуг).

За інформацією Нацкомфінпослуг, станом на кінець 2016 року здійснювали діяльність 462 кредитних спілки. Членами цих кредитних спілок було майже 643 тис. людей, при цьому свої заощадження довірили спілкам лише 41 тис., а кошти у кредит одержали майже 150 тис. Сумарно активи спілок становили 2 032 млн грн. У січні 2017 року 195 спілок мали право залучати внески (вклади) на депозитні рахунки відповідно до отриманих ліцензій. [3]

Протягом 2016 року діяльність Нацкомфінпослуг щодо захисту прав та законних інтересів споживачів фінансових послуг, відновлення довіри до ринків небанківських фінансових послуг була зосереджена на створенні загальнодоступної інформаційної бази даних для доступу споживачів фінансових послуг до інформації про діяльність фінансових установ, а також контроль за належним розкриттям фінансовими установами перед клієнтами повної і достовірної інформації, надання якої вимагається законодавством;

Кількість кредитних спілок неухильно продовжує зменшуватись, що свідчить про подальше зниження довіри суспільства до небанківського фінансового ринку. За даними Нацкомфінпослуг, станом на 30.06.2017 р. у Державному реєстрі фінансових установ налічувалось 437 кредитних установ, у

тому числі 408 кредитних спілок та 29 юридичних осіб публічного права. Станом на 30.06.2017 р. кількість кредитних установ зменшилась у порівнянні з аналогічною датою 2016 року на 297 або на 40,5%. При цьому кількість кредитних спілок зменшилась на 168 (або на 29,2%), юридичних осіб публічного права – на 1 (або на 3,3%). Також у Державному реєстрі фінансових установ налічувалося 479 відокремлених підрозділів кредитних спілок.

Таким чином, саме кредитні спілки, в порівнянні з іншими небанківськими фінансовими установами, виявилися найбільш вразливими до проявів фінансової кризи та найменш здатними по його якнайшвидшому подоланню. Разом з тим, кредитні спілки поступово намагаються активізувати свою діяльність для задоволення потреб своїх членів у наданні фінансових послуг.

Діяльність небанківських фінансово-кредитних установ відрізняється від банківської діяльності: вона не пов'язана з базовими банківськими операціями, крім того, небанківські фінансово-кредитні установи, також різняться між собою (таблиця 1).

Таблиця 1

Основні відмінності кредитних спілок від банків, кредитних компаній та ломбардів

<i>Назва послуги</i>	<i>Кредитні спілки</i>	<i>Банки</i>	<i>Кредитні компанії</i>	<i>Ломбарди</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
<i>Видача фінансових кредитів</i>	<i>Так</i>	<i>Так</i>	<i>Так</i>	<i>Ні</i>
<i>Використання застави для зниження ризику</i>	<i>Так</i>	<i>Так</i>	<i>Так</i>	<i>Так (зберігання у заставо утримувача)</i>
<i>Кредитування фізичних осіб</i>	<i>Так</i>	<i>Так</i>	<i>Так</i>	<i>Так</i>
<i>Кредитування юридичних осіб</i>	<i>Немає</i>	<i>Так</i>	<i>Так</i>	<i>Немає</i>
<i>Формування резервів під ризику</i>	<i>Так (щокварт.)</i>	<i>Так (щомісячно)</i>	<i>Так (щокварт.)</i>	<i>Так (щокварт.)</i>
<i>Наявність спеціальних вимог до приміщень, охорони тощо</i>	<i>Так (не жорсткі)</i>	<i>Так (жорсткі)</i>	<i>Так (не жорсткі)</i>	<i>Так (не жорсткі)</i>
<i>Наявність ПДВ по кред. операціям</i>	<i>Немає</i>	<i>Немає</i>	<i>Немає</i>	<i>Немає</i>
<i>Наявність податку на прибуток</i>	<i>Немає</i>	<i>Так</i>	<i>Так</i>	<i>Немає</i>
<i>Витрати на одну кредитну операцію</i>	<i>Низькі</i>	<i>Високі</i>	<i>Низькі</i>	<i>Низькі</i>

<i>Вартість ресурсів, що залучаються</i>	<i>Дуже висока</i>	<i>Низька</i>	<i>Висока</i>	<i>Немає можливості</i>
--	--------------------	---------------	---------------	-------------------------

Філософія діяльності кредитних спілок передбачає мінімізацію кредитного ризику. За своєю суттю кредитна спілка є громадською організацією, яка створювана на добровільних засадах з метою фінансового та соціального захисту її членів залучаючи їхні особисті заощаджень для взаємного кредитування, видає позики під мінімальні проценти, не ставить за мету одержання прибутку. Діяльність кредитних спілок провадять таким чином, щоб залучені кошти не зменшувалися і забезпечували покриття витрат на утримання самої спілки. Базуючись на засадах кооперації, кредитна спілка здатна фінансувати підприємницькі проекти її членів [3].

В основу діяльності кредитних спілок покладені фундаментальні кооперативні принципи: добровільність і відкрите членство, демократичний членський контроль, економічна участь членів, автономія і незалежність, співпраця між кооперативами, сприяння громаді.

Кредитні спілки за допомогою зменшення адміністративних витрат, мінімізації дивідендів на вкладений капітал і орієнтованої на конкурентів процентної ставки за депозитами мають можливість знизити ціну кредитних ресурсів для своїх членів. Відтак, клієнтами (членами) кредитних спілок є переважно ті категорії населення та дрібні підприємці, робота з якими не пріоритетна для банків.

Кредитна спілка характеризується вузькою спеціалізацією щодо можливих напрямів використання заощаджених фінансових ресурсів. Звідси — неприбутковість кредитних спілок, діяльність яких спрямована не на отримання прибутку, а на надання кредитів власним учасникам.

З іншого боку кредитні спілки є видом організації по взаємодопомозі громадян, їх громадською організацією, яка створює різноманітні колективні фонди, що направлені на суспільні потреби та кредитною установою, яка може надавати власним клієнтам значний перелік банківських послуг, окрім розрахункових та валютних операцій. Ретельне вивчення нормативно-правової бази, яка регламентує діяльність кредитних спілок, дозволило стверджувати про отримання правовим статусом кредитних спілок специфічних ознак. Так, кредитна спілка об'єднує в собі ознаки і громадської організації і фінансової установи.

Але, внаслідок фіскальної політики держави, накопиченого негативного досвіду діяльності окремих суб'єктів фінансового ринку, зниження довіри суспільства, кредитні спілки втратили статус неприбутковості.

Особливості оподаткування неприбуткових установ та організацій, внесення їх до Реєстру неприбуткових установ та організацій до 01.01.2015 року, були встановлені статтею 157 Податкового Кодексу України, а з 01.01.2015 року – статтею 133 Кодексу.

Зокрема, згідно з Кодексом (у редакції до 01.01.2015) оподаткування податком на прибуток кредитних спілок здійснювалось з урахуванням особливостей, встановлених ст. 157 «Оподаткування неприбуткових установ та організацій» Кодексу. Підпунктом «в» п. 157.1 ст. Кодексу кредитні спілки

були визначені як такі, до яких застосовувались особливості оподаткування податком на прибуток, встановлені цією статтею. Пунктом 157.4 ст. 157 Кодексу було визначено перелік доходів кредитних спілок, які звільняються від оподаткування податком на прибуток.

У 2017 році було внесено зміни до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів, розділ III «Податок на прибуток підприємств» Кодексу викладено у новій редакції, змінено порядок оподаткування податком на прибуток підприємств, у тому числі неприбуткових підприємств, установ та організацій.

Отже, кредитні спілки з 01.07.2017 року є платниками податку на прибуток на загальних умовах та зобов'язані нараховувати та сплачувати податок на прибуток у порядку, встановленому розділом III «Податок на прибуток підприємств» Кодексу. [4]

На нашу думку, саме наявність «формальних» фінансових установ є причиною виникнення сумнівів щодо статусу кредитної спілки як неприбуткової організації та чинних змін в оподаткуванні. Це вкрай негативно вплинуло на фінансовий стан кредитних спілок.

Кредитні спілки з огляду на їх кооперативну економічну природу на ринку фінансових послуг є середовищем узгодження інтересів членів та безпосередньо кредитної спілки. У разі функціонування такого фінансового механізму кредитна спілка з одного боку накопичує фінансові ресурси, а з іншого – використовує їх для надання позичок своїм членам. Таку діяльність можна охарактеризувати як самозабезпечення або ж самофінансування, яка має соціальний характер спрямованості та характеризується високим рівнем відповідальності спілки перед своїми членами.

Розвиток кредитної кооперації в Україні гальмується також з боку законодавства, що не відповідає світовому досвіду та потребам практичної діяльності в сучасних умовах.

У багатьох країнах світу (Польща, Німеччина, США, Канада, Великобританія) діяльність кредитних спілок (кооперативних банків) має суттєве позитивне значення для економіки країни. Наприклад, у Німеччині станом на кінець 2015 року діяв 1021 кооперативний банк (майже аналог української КС), в яких працювало близько 190 тис. службовців, послуги отримали 30 млн клієнтів. За 80 років у Німеччині не було жодного банкрутства кооперативного банку. Саме імплементація прогресивного світового досвіду в українське законодавство вимагає прийняття нового закону «Про кредитні спілки». [1]

Організаційна інтеграція системи кредитної кооперації повинна забезпечуватись формуванням потужних асоціацій кредитних спілок, діяльність яких сприятиме розробленню та запровадженню єдиних правил поведінки на ринку кооперативного кредитування, професійних і технологічних стандартів діяльності кредитних спілок. У законодавстві повинна передбачатися можливість членства кредитних спілок у всеукраїнських асоціаціях як безпосередньо, так і через членство в місцевих асоціаціях, що входять до складу таких асоціацій. Одним із пріоритетних напрямів розвитку організаційної інтеграції є формування єдиної саморегулюючої організації кредитних спілок.

В період попередніх фінансових криз певні спілки не виконали своїх зобов'язань перед вкладниками, заподіявши значних збитків людям, проте це не повинно ставати перешкодою для вдосконалення системи кредитної кооперації в цілому.

Першим кроком на шляху створення стійкої системи кредитних спілок має стати формування її організаційної структури, зокрема: – об'єднання кредитних спілок на місцях у обласні асоціації з наданням їм на законодавчому рівні певних представницьких повноважень (брати участь у загальних зборах членів кредитних спілок області та надавати звіт про їх легітимність, проводити моніторинг діяльності спілок та відділень кредитних спілок, які працюють в області, надавати висновок про добросовісну конкуренцію до всеукраїнських професійних об'єднань кредитних спілок та інше); – об'єднання на всеукраїнському рівні в потужні професійні асоціації, які виконуватимуть роль і функцію представництва інтересів ринку, запроваджуватимуть та перевірятимуть дотримання членами системи кооперативних стандартів і нормативів діяльності; організовуватимуть та про- водитимуть різноманітні тренінги, семінари, круглі столи, навчання для учасників ринку; відстоюватимуть інтереси спілки і спілчан перед органами державного нагляду та інше; – виведення на якісно новий рівень функціонування об'єднання кредитних спілок «Програма захисту вкладів» із притаманними саме такому об'єднанню функціями.

До сучасних проблем розвитку вітчизняних кредитних спілок, що гальмують процеси зростання показників їхньої діяльності, належать:

- невідповідність стратегії розвитку кредитної спілки цільовому сегменту (наприклад, розвиток малого бізнесу);
- відсутність стандартизованої методики оцінки ризиків клієнтів кредитної спілки;
- наявність у структурі кредитної спілки значної кількості неактивних членів;
- відсутність державних гарантій щодо повернення внесків вкладників;
- диспропорція між пасивами й активами кредитної спілки як чинник низької платоспроможності;
- відсутність системної діяльності кредитної спілки, нерозвинена мережа продажів;
- наявність значних правопорушень у кредитній сфері (як адміністративних, так і кримінальних) [6].

На даний момент у розвитку системи кредитної кооперації існує багато проблемних питань, вирішення яких дасть змогу розкрити її економічний та соціальний потенціал, а також захистити права та інтереси членів кредитних спілок (таблиці 2).

Таблиця 2

Негативні фактори та тенденції розвитку кредитних спілок, їх усунення

<i>Негативні фактори та тенденції розвитку кредитних спілок</i>	<i>Усунення проблеми та коментар</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
<i>Недосконалість законодавства, що регулює діяльність суб'єктів системи кредитної кооперації, зокрема значна обмеженість</i>	<i>Частково. Прийнято в першому читанні проект закону 2256 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань діяльності</i>

<i>можливостей кредитних спілок у наданні фінансових послуг їх членам та юридичним особам</i>	<i>системи кредитної кооперації»</i>
<i>Недостатня поінформованість населення про діяльність кредитних спілок</i>	<i>Частково. Встановлена обов'язковість спілкам мати веб-сайти</i>
<i>Відсутність у кредитних спілок можливостей для доступу суб'єктів малого підприємництва та фермерських господарств до дешевих і довгострокових фінансових ресурсів, а також до мікрокредитування; інфраструктури, необхідної для забезпечення ефективного функціонування системи кредитної кооперації, оперативного надання фінансової підтримки кредитним спілкам у разі різкого погіршення їх фінансового стану, впровадження сучасних управлінських та інформаційних технологій; ефективного механізму захисту прав членів кредитних спілок, у тому числі системи гарантування їх вкладів</i>	<i>Ні. Джерел та механізмів залучення дешевих і довго-строкових фінансових ресурсів для КС, антикризових механізмів моніторингу фінансового стану, стабілізаційних механізмів та фондів, джерел рефінансування та механізмів гарантування вкладів членів не було створено</i>
<i>Концептуальна невизначеність на тривалу перспективу</i>	<i>Частково. Передбачено формування 3-х рівневої саморегулюючої системи, але вона не була впроваджена</i>
<i>Не адаптованість законодавства України, що регулює ринок кооперативного кредитування, до законодавства Європейського Союзу</i>	<i>Ні. Нічого не зроблено для створення європейсько моделі кооперативних банків</i>
<i>Наявність у кредитному портфелі кредитних спілок переважної кількості коротко-строкових кредитів, пов'язаних, як правило, з придбанням товарів тривалого вжитку</i>	<i>Ні. Не були запроваджені механізми диверсифікації активів кредитних спілок для зниження ризиків</i>
<i>Функціонування на ринку кооперативного кредитування значної кількості кредитних спілок, що не дотримуються у своїй діяльності основоположних принципів міжнародного кооперативного руху та вимог щодо захисту прав їх членів</i>	<i>Частково. Запроваджено диференціацію кредитних спілок, однак псевдоспілки (особливо з всеукраїнським статусом) встигли ошукати своїх вкладників</i>
<i>Низький рівень професійної діяльності і технічної оснащеності переважної більшості кредитних спілок</i>	<i>Частково. Обов'язкове підвищення кваліфікації фахівців КС має формальний характер</i>
<i>Нестійкий фінансовий стан частини кредитних спілок, відсутність дієвого механізму підтримання фінансової стабільності кредитних спілок і гарантування вкладів їх членів</i>	<i>Ні. Відсутні державна чи само регульована система ефективного моніторингу фінансового стану КС та механізми антикризового управління</i>

Для удосконалення діяльності кредитних спілок, необхідно провести чимало додаткових досліджень для вирішення низки важливих питань: розробити основні положення нормативного документа, в якому буде представлений конкретний механізм ліквідації (реорганізації) відокремлених підрозділів, розробити порядок і методику здійснення процедури ідентифікації Нацкомфінпослуг осіб, що входять до органів управління кредитних спілок, до моменту внесення інформації про кредитну спілку в Державний реєстр фінансових установ, розглянути можливість запровадження обмежень щодо готівкових операцій кредитних спілок; враховуючи світовий досвід створити систему та порядок передання інформації про недобросовісних позичальників. Окрім того, потрібно приділити увагу спрощенню процедури проведення

загальних зборів кредитних спілок та можливості запровадженню державного пруденційного нагляду [7].

До органів управління кредитної спілки належать загальні збори членів кредитної спілки, спостережна рада, ревізійна комісія, кредитний комітет та правління. Можливе створення й інших органів управління, але лише згідно рішення загальних зборів членів кредитної спілки. У Законі України «Про кредитні спілки» чітко регламентовано обов'язки усіх органів управління.

Здійснення належного контролю діяльності кредитних спілок є одним із ключових факторів їх фінансової стійкості та економічного розвитку. Формування систем зовнішнього та внутрішнього контролю та відповідного методичного забезпечення з урахуванням запитів управління, членів спілки, державних регуляторних органів, а також суспільства є актуальним як щодо окремої кредитної спілки, так і системи кредитної кооперації в Україні. Система контролю діяльності кредитних спілок, як однієї з важливих функцій управління, складається з основних елементів. Можна виділити (таблиця 3) суб'єкти, визначити об'єкти, а також окреслити коло завдань системи контролю в кредитних спілках [8].

Таблиця 3

Складові системи контролю кредитних спілок

<i>Елемент</i>	<i>Зміст</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
<i>Суб'єкти</i>	<i>органи державної влади, незалежні аудитори та аудиторські компанії, громадські контролери, служби внутрішнього контролю</i>
<i>Об'єкт</i>	<i>фінансові ресурси кредитних спілок</i>
<i>Підконтрольні суб'єкти</i>	<i>небанківські фінансові установи – кредитні спілки</i>
<i>Предмет</i>	<i>фінансові показники господарської діяльності кредитних спілок</i>
<i>Завдання</i>	<i>спостереження за функціонуванням; отримання об'єктивної інформації про законність діяльності; застосування заходів щодо попередження та усунення порушень законодавства; виявлення причини та умов, що сприяли порушенню правових норм; застосування заходів відповідальності до винних у порушенні</i>

Всі складові системи контролю у кредитних спілках, функціонуючи між собою, роблять його ефективним інструментом спостереження та управління.

В свою чергу, зазначені суб'єкти контролю можна поділити в залежності від видів контролю на суб'єкти, що здійснюють зовнішній контроль та суб'єкти, що здійснюють внутрішній контроль діяльності кредитних спілок, які представлені на рисунку 1.

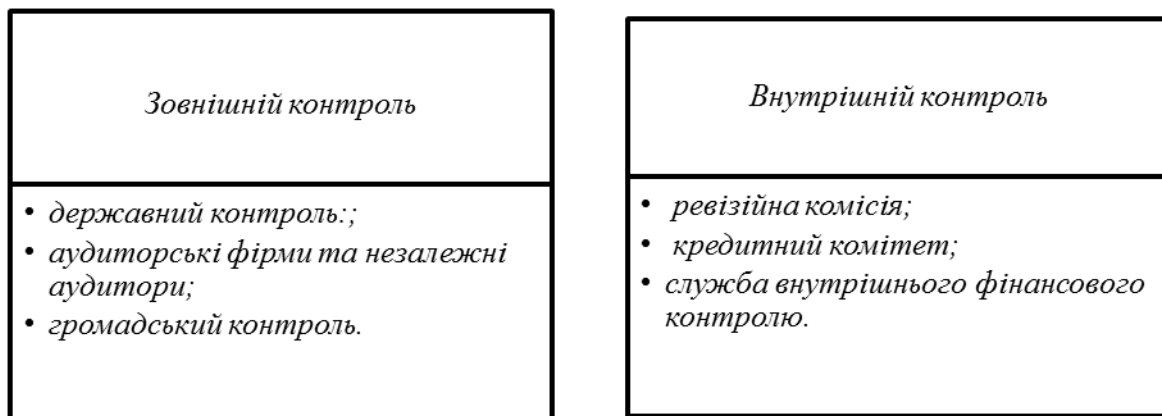

Рис. 1 – Суб'єкти контролю

Отже, суб'єктами внутрішнього та зовнішнього контролю у кредитних спілках є:

- члени кредитної спілки (представники загальних зборів, спостережної ради),
- ревізійна комісія,
- структурний підрозділ внутрішнього контролю,
- відділ фінмоніторингу,
- незалежні аудитори,
- Нацкомфінпослуг,
- інші державні контролюючі органи в межах своєї компетенції згідно з чинним законодавством,
- об'єднана кредитна спілка, до якої може входити кредитна спілка.

Схематично організацію зовнішнього контролю діяльності кредитних спілок наведено на рисунку 2.

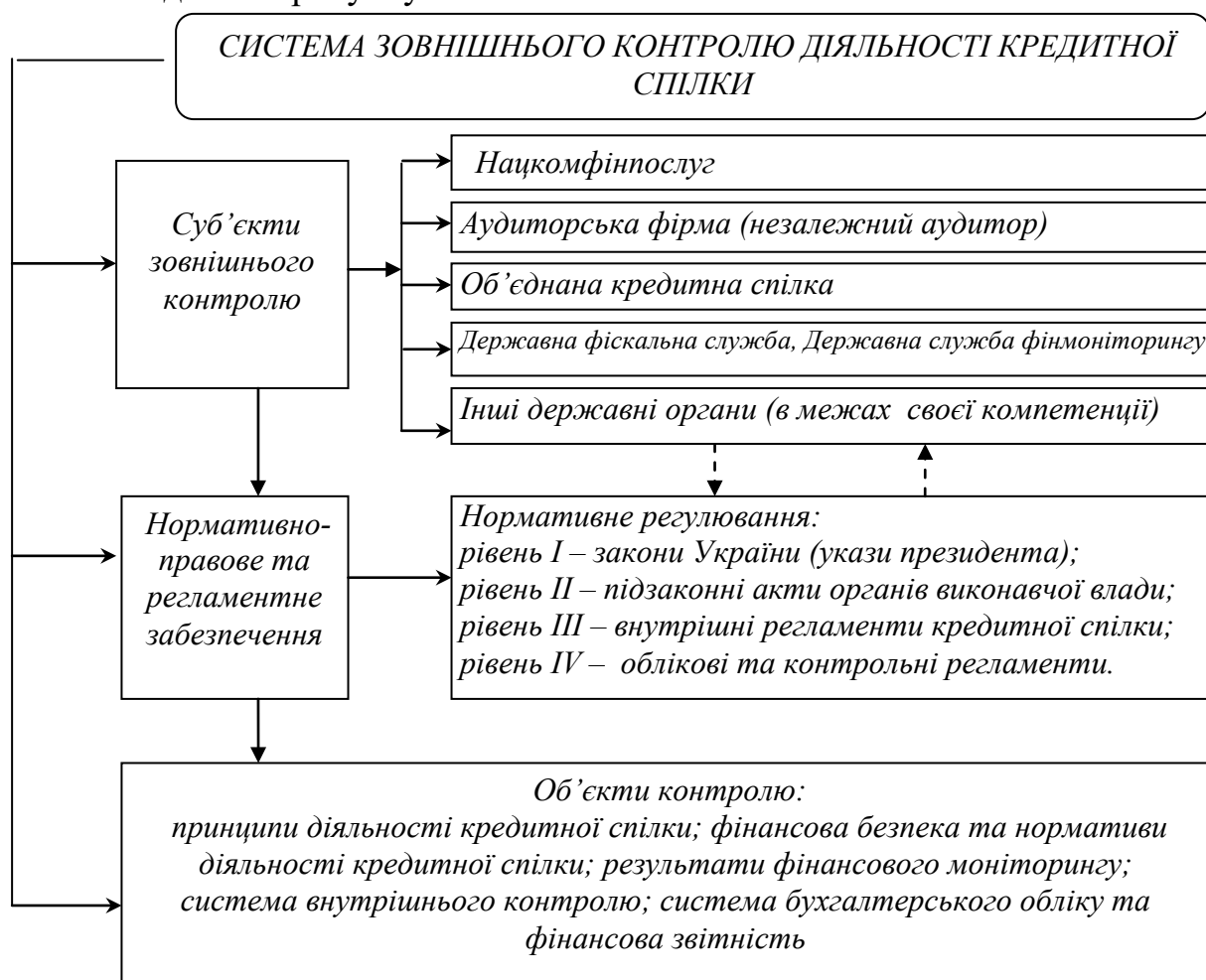

Рис. 2. Система зовнішнього контролю діяльності кредитних спілок

Регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг Нацкомфінпослуг проводить шляхом здійснення перевірок фінансових установ, а також – з використанням інструментарію пруденційного нагляду.

Контрольні повноваження Нацкомфінпослуг передбачають нагляд за дотриманням встановлених законодавством нормативів та інших вимог щодо діяльності кредитних спілок, перевірку достовірності фінансової звітності і звітних даних, заходів впливу (призупинення, анулювання ліцензій, приписи до виконання, накладання штрафних санкцій і т.п.).

Нацкомфінпослуг має такі повноваження при виявленні порушень в діяльності кредитних спілок :

- зобов'язати порушника вжити заходів для усунення порушення;
- тимчасово зупиняти або анулювати ліцензію на право здійснення діяльності з надання фінансових послуг;
- накладати штрафи;
- вимагати скликання позачергових зборів учасників;
- відсторонювати керівництво від управління;
- анулювати реєстрацію кредитної спілки як фінансової установи.

Також зовнішніми суб'єктами контролю є аудиторські фірми та незалежні аудитори. Кредитні спілки зобов'язані щорічно оприлюднювати свою фінансову звітність та звітні дані, підтверджені аудиторським висновком. Зовнішній аудит є важливою складовою забезпечення розкриття кредитними спілками достовірної та доречної інформації, прозорості їх діяльності.

Головною метою зовнішнього незалежного аудиту фінансової звітності небанківських фінансових установ, з точки зору дотримання суспільних інтересів, зокрема задоволення інформаційних потреб їх реальних і потенційних членів, є підвищення рівня довіри користувачів до фінансової звітності кредитних спілок, і, як наслідок, підвищення рівня довіри до механізмів їх функціонування в цілому. Загальними цілями аудиту, відповідно до Міжнародних стандартів аудиту, є можливість аудитора висловити думку, щодо того чи складена фінансова звітність у всіх суттєвих аспектах згідно із застосованою концептуальною основою фінансової звітності. Організаційно-методичні підходи до аудиту фінансової звітності кредитної спілки окреслені також Методичними рекомендаціями щодо проведення аудиту фінансової звітності кредитних спілок відповідно до Міжнародних стандартів аудиту, затверджені рішенням Аудиторської палати України від 01.11.2012 р. № 260/6 [9].

При дослідженні систем контролю у кредитних спілках слід визначити його прийоми та способи. Контроль у кредитних спілках, за аналогією до інших суб'єктів господарювання, здійснюється за допомогою прийомів фактичного та документального контролю.

Беручи до уваги особливості функціонування кредитних спілок,

використання багатьох прийомів фактичного контролю є неможливим, крім таких прийомів, як дослідження операцій на місці та отримання письмових пояснень і довідок. Таким чином, досить широко застосовуються прийоми документального контролю: нормативно-правову, формальну, арифметичну, експертну, логічну, хронологічну та зустрічну перевірки.

Найчастіше суб'єкти зовнішнього контролю застосовують такі прийоми документального контролю, як нормативно-правова перевірка, арифметична та взаємна перевірки (таблиці 4).

Таблиця 4

Підходи до проведення контролю у кредитних спілках зовнішніми суб'єктами

Суб'єкти зовнішнього контролю	Методи контролю	Прийоми і способи контролю	Джерела інформації
1	2	3	4
Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України	Планові та позапланові виїзні та безвиїзні перевірки, комплексні та тематичні перевірки	Нормативно-правова, арифметична, хронологічна та взаємна перевірка	Установчі документи, первинні документи, реєстри обліку, звітність
Національна комісія що здійснює регулювання у сфері фінансових послуг України	Планові та позапланові виїзні та безвиїзні перевірки, комплексні та тематичні перевірки	Нормативно-правова арифметична, хронологічна та взаємна перевірка	Установчі документи первинні документи, реєстри обліку, звітність
Державна комісія з фінансового моніторингу	Планові та позапланові виїзні та безвиїзні перевірки	Нормативно-правова, арифметична, взаємна, зустрічна, хронологічна перевірка	Первинні документи, реєстри обліку, звітність
Державна фіскальна служба України	Планові та позапланові виїзні та безвиїзні перевірки	Нормативно-правова, арифметична, взаємна, формальна та зустрічна перевірка	Первинні документи, реєстри обліку, звітність, податкові документи
Пенсійний фонд України	Планові та позапланові перевірки	Арифметична, взаємна та формальна перевірка	Соціальна звітність
Органи прокуратури	Перевірки у разі потреби	Нормативно-правова, взаємна, арифметична та зустрічна перевірка	Установчі документи, первинні документи, реєстри обліку, звітність, податкові документи
Громадський контроль	–	Нормативно-правова та арифметична перевірка	Фінансова звітність та звітні дані

Отже, зовнішній контроль діяльності кредитних спілок здійснюють Нацкомфінпослуг, інші державні органи в межах визначених законами повноважень, незалежні аудитори (аудиторські фірми). Нацкомфінпослуг забезпечує безперервний пруденційний нагляд за діяльністю кредитних спілок: регулює та контролює дотримання порядку їх створення та діяльності, здійснює контроль дотримання законодавства, застосовує заходи впливу. Особливістю проведення аудиту кредитних спілок є те, що Нацкомфінпослуг надає таке право виключно суб'єктам аудиторської діяльності, включеним до спеціального реєстру, що має забезпечити фахове здійснення аудиту кредитних спілок. Для посилення зовнішнього контролю насамперед необхідним є надання пріоритетності його об'єкту щодо дотримання принципів кооперації,

визначених у Законі України “Про кредитні спілки”.

Важливе значення має належна якість державного і незалежного видів контролю, які покликані надати достовірну інформацію, необхідну користувачеві фінансових послуг для прийняття рішень. Її доступність можливо забезпечити впровадженням єдиного реєстру інформації про діяльність кредитних спілок на платформі офіційного сайту Нацкомфінпослуг.

Створення служби внутрішнього контролю передбачено законодавством для кредитних спілок та дозволяє підвищити ефективність управління.

Контроль за фінансово-господарською діяльністю кредитної спілки здійснює Ревізійна комісія, яка звітує і відповідальна перед Загальними зборами членів кредитної спілки. Склад членів Ревізійної комісії має бути чисельністю не менше трьох осіб, які працюють на громадських засадах, обирають Загальні збори [10].

Аналізуючи організаційну структуру управління кредитних спілок, повноваження та завдання структурних підрозділів щодо проведення контролю, можна зробити певні висновки:

По-перше - внутрішній контроль діяльності кредитних спілок, певною мірою, здійснюють усі управлінські структурні підрозділи.

По-друге - у структурі управління кредитних спілок виділяють два органи (підрозділи), функції яких полягають виключно у здійсненні внутрішнього контролю – Ревізійну комісію та Службу внутрішнього аудиту.

Беручи до уваги досвід діяльності українських кредитних спілок, така організація системи внутрішнього контролю є неефективною, особливо враховуючи виявлені численні шахрайства управлінського персоналу. Така ситуація зумовлена, такими причинами:

1) неналежний рівень Служби внутрішнього аудиту. Вона безпосередньо підпорядкована Спостережній раді, яка хоч і є наглядовим органом, однак фактично здійснює контроль і координацію діяльності кредитних спілок;

2) невідповідний рівень компетентності членів Ревізійної комісії.

Досвід організації системи внутрішнього контролю в публічних компаніях прогнозує створення в їх системах управління органів і структурних підрозділів, відповідальних за проведення контролю [11]:

Аудиторський комітет – орган контролю в складі Ради директорів, який здійснює нагляд за функціонуванням системи внутрішнього контролю. Він його склад формується виключно з незалежних директорів, що забезпечує високий рівень незалежності контролю.

Служба внутрішнього аудиту – підрозділ, який безпосередньо підпорядкований і підзвітний Аудиторському комітету. Саме за допомогою Служби внутрішнього аудиту Аудиторський комітет проводить функцію нагляду та оцінює ефективності функціонування системи внутрішнього контролю.

Централізований підрозділ з внутрішнього контролю – підрозділ, підпорядкований виконавчому органу управління, який здійснює впровадження системи внутрішнього контролю, документування тощо.

Така форма організації системи внутрішнього контролю дає змогу досягнути необхідного рівня його ефективності.

Слід виділити основні об’єкти внутрішнього контролю: принципи

кредитної кооперації, фінансова безпека і нормативи їх діяльності, результати фінансового моніторингу, система бухгалтерського обліку (див. рис. 3).

Рис. 3. Система внутрішнього контролю у кредитних спілках

Побудована таким чином система внутрішнього контролю має забезпечити належний рівень його якості за всіма вищезазначеними об'єктами.

Але, внутрішній контроль буде досить ефективним тільки за умови активної участі членів кредитної спілки у його організації. Правління кредитної спілки, яка створена з метою вчинення шахрайства, не має намірів формування дієвої системи контролю та відкритого доступу до будь-якої додаткової інформації про діяльність спілки. Тому оцінка системи внутрішнього контролю може бути індикатором для визначення справжньої мети кредитної спілки. В свою чергу, відкритий доступ до інформації, до результатів перевірок та інших показників, які дають можливість дати достовірну оцінку фінансового стану кредитних спілок, підвищить довіру суспільства до них.

Внутрішній контроль в системі управління кредитною спілкою в тому стані, в якому перебуває сьогодні, не відповідає інформаційним потребам управління і не забезпечує адекватних прямих і зворотних зв'язків у системі управління. Це пов'язано з першу чергу з тим, що у кредитних спілках не існує механізму оцінки ефективності системи внутрішнього контролю й відповідно дана система функціонує опосередковано, тобто не відповідає сучасним

потребам у якісних фінансових послугах, і, як наслідок, не трансформується відповідно до внутрішніх та зовнішніх запитів суспільства.

Таким чином, невирішеною проблемою до теперішнього часу залишається механізм оцінки ефективності внутрішнього контролю діяльності кредитних спілок в Україні.

Отже таким чином, можна зробити висновки, що в Україні ще не створена повноцінна система контролю кредитної кооперації. Недосконалість законодавчого регулювання діяльності кредитних спілок, світова фінансова криза зумовили наявність суттєвих економічних проблем у цьому секторі. Саме тому контроль набуває особливого значення щодо їх виявлення та усунення. Необхідно законодавчо впровадити дієвий процес моніторингу державою фінансового стану кредитних спілок і своєчасне реагування на їх проблеми.

Теоретично кредитні спілки мають всі підстави стати потужними конкурентами банків у боротьбі за вільні грошові капітали, що саме по собі має позитивне значення, тому що конкуренція завжди викликає появу широкого асортименту послуг, знижується їх вартість, а також з'являється більше свободи вибору у користувачів фінансових послуг.

Оприлюднення інформації про результати зовнішнього і внутрішнього контролю кредитних спілок та проведення їх рейтингової оцінки регуляторними органами сприятиме підвищенню довіри суспільства до установ системи кредитної кооперації і підвищенню ефективності контролю і управління такими установами.

Список використаних джерел:

1. Бойчук В. Кредитні спілки очікують на зміни [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://realist.online/article/kreditni-spilki-ochikuyut-zmin/index.html>.
2. Про кредитні спілки: Закон України від 20.12.2001 р. № 2908-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2908>.
3. Публічний звіт про діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html>.
4. Акімов О. О. Діяльність кредитних спілок та їх роль у соціально-економічному розвитку України / О. О. Акімов, Л. О. Першко // Ефективність державного управління. - 2014. - Вип. 41. - С. 270-276. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2014_41_34
5. Лист ДФС від 29.06.2017 № 891/6/99-99-15-02-02-15/ПК [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sfs.gov.ua/baneryi/podatkovyi-konsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/72267.html>.
6. Гаркуша О. В. Про удосконалення національної моделі законодавчої бази кредитної кооперації України / О. В. Гаркуша // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. : Економічні науки. - 2014. - № 5. - С. 20-24. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2014_5_5
7. Тахтай О. В. Кредитні спілки: історія виникнення та сучасний розвиток / О. В. Тахтай // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. - 2016. - № 4. - С. 110-119. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknvvs_2016_4_13
8. Біляченко О. Л. Особливості контролю доходів кредитних спілок в Україні / О. Л. Біляченко, В. С. Здреник // Фінансовий простір. - 2015. - № 2. - С. 152-158. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2015_2_19
9. Методичні рекомендації щодо проведення аудиту фінансової звітності кредитних спілок відповідно до Міжнародних стандартів аудиту: рішення Аудиторської

палати України від 01.11.2012 № 260/6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN79800.html

10. Мохняк В. С. Організація системи внутрішнього контролю в кредитних спілках/ В. С. Мохняк, В. І. Бачинський // Бізнес Інформ. - 2013. - № 1. - С. 258-261. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_1_59

11. Дослідження практики внутрішнього аудиту і внутрішнього контролю в Україні: опитування українських компаній і банків про стан внутрішнього аудиту та внутрішнього контролю / Звіт Міжнародної фінансової корпорації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eu.com/UA/uk/Home>

12. Штиль І. В. Удосконалення інституціональних основ діяльності кредитних спілок в Україні / І. В. Штиль // Наукові праці НДФІ. - 2014. - Вип. 1. - С. 116-125. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npdfi_2014_1_14